

JAN LUBRAŃSKI, BISKUP PŁOCKI 1497–1498

W dniu 16 lutego 1495 r. zakończył życie książę mazowiecki Janusz II, pan na Płocku i Wiźnie, na Ciechanowie i Łomży. Jan Olbracht niezwłocznie przystąpił do zajmowania opróżnionego lenna Korony. Również książę czersko-warszawski Konrad III Rudy podjął zabiegi o przejęcie księstwa płockiego po zmarłym bracie. Strona polska czyniła przygotowania do zbrojnego opanowania ziemi płockiej. Do walki jednak nie doszło. Jan Olbracht wkroczył do Płocka z małym oddziałem przybocznym. Monarcha ograniczył swój pobyt zaledwie do trzech dni. Na zamku płockim przebywał od 13 do 15 sierpnia 1495 r. Tam też przyjął hołd od mieszkańców księstwa¹. Rozpatrzył też kilka pomniejszych spraw². Można też przyjąć, iż w owych trzech dniach król przejął w posiadanie tenuty płockie, wcześniej należące do księcia płockiego³.

Przyłączając księstwo płockie do Korony Jan Olbracht oparł się na dawnych ustaleniach regulujących sukcesję płocką. Starania o włączenie tej ziemi datują się od roku 1462. Od tego czasu toczyła się walka między królem polskim a szeregiem pretendentów spośród Piastów śląskich i mazowieckich⁴.

Mimo zajęcia księstwa płockiego przez Olbrachta Konrad III nie zrezygnował z walki o odzyskanie tej ziemi. Ostatecznie doszło do

¹ F. Papée, *Jan Olbracht*, Kraków 1936 s. 94–96; S. M. Szacherska, *Złoty wiek miasta 1495–1580*, w: *Dzieje Płocka*, pod red. A. Gieysztora, Płock 1973 s. 111.

² Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej cyt. ADP), Regestr dokumentów Archiwum Diecezjalnego w Płocku 1450–1497 (odpis W. Mąkowskiego) nr 394; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, (dalej cyt. MRPS), t. 2, Warszawa 1909 nr 551.

³ *Lustracje województwa płockiego 1565–1789*, wyd. A. Sucheni-Grabowską, S. M. Szacherska, Warszawa 1965 s. XV.

⁴ A. Świeżawski, *Spór o sukcesję mazowiecką 1462–1468*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Nauki Humanistyczno-Społeczne”, Seria I, z. 72: 1970 s. 19–34.

ugody między królem a księciem mazowieckim. Księstwo płockie pozostało przy Koronie⁵.

Odmienne stanowisko w sprawie inkorporacji ziemi płockiej zajął bp płocki Piotr z Chotkowa, niegdyś kanclerz księcia mazowieckiego. Uznał fakt wcielenia Płocka do Korony⁶. Z chwilą włączenia tej ziemi stosunki między biskupem a królem układały się poprawnie⁷.

Miasto Płock początkowo nie bardzo garnęło się do Korony. Pierwsze lata po inkorporacji były dla miasta szczególnie ciężkie. Pozostał żal związany z odejściem dawnego splendoru, pozycji jakie miało miasto na Mazowszu. Mieszczanie płocki musieli dostosować się do nowej rzeczywistości⁸. Dopiero po kilku latach znaczna część ludności księstwa płockiego była przychylna polityce królewskiej⁹.

Król w czasie swego sierpniowego pobytu w Płocki i w następnych trzech latach nie przeprowadził, jak się wydaje, żadnych zmian w kierunku ściślejszego zespolenia świeżo nabytego księstwa z Koroną. Pozostawił dawnych urzędników książęcych na swoich stanowiskach. Teraz mieli oni sprawować władzę w imieniu króla. Nie jest wykluczone, że monarcha traktował ten stan rzeczy jako przejściowy¹⁰.

Wyprawa bukowińska dała królowi sposobność do przeprowadzenia szybkich i radykalnych pociągnięć zmierzających do konsolidacji ziemi płockiej z Koroną. Szlachta tej ziemi nie wywiązała się z obowiązku pospolitego ruszenia. Spowodowało to restrykcje królewskie w postaci konfiskat dóbr ziemskich. Konfiskaty przeprowadzone w ziemi płockiej były znaczne. Według obliczeń Antoniego Borzemskiego na 2400 konfiskat aż 1159 dotknęło drobną szlachtę płocką¹¹. Natomiast Fryderyk Papée ustalił przepadek mienia mazowszan płockich na 1/3 wszystkich dóbr przejętych przez króla¹². Tak

⁵ F. Kozłowski, *Dzieje Mazowsza za panowania książąt*, Warszawa 1858 s. 345 n; S. Łukas, *Przylączenie Mazowsza do Korony Polskiej*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” t. 3: 1875 s. 844 n; E. Małczyńska, *Książęce lenno mazowieckie 1351–1526*, Lwów 1929 s. 54 n.

⁶ F. Papée, *dz. cyt.*, s. 97.

⁷ ADP, Regestr dokumentów, nr 365, 396; MRPS t. 2, nr 599; obecny na sejmie walnym w Piotrkowie od 26 III 1496 r., Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna (dalej cyt. AGAD, MK), ks. 17 k. 107, do 20 IV 1496 r., tamże, k. 133 v.

⁸ S. M. Szacherska, *dz. cyt.*, s. 113.

⁹ F. Papée, *dz. cyt.*, s. 96–97.

¹⁰ *Lustracje*, s. XV.

¹¹ A. Borzemski, *Siły zbrojne w wołoskiej wyprawie Jana Olbrachta*, Lwów 1928 s. 14.

¹² F. Papée, *dz. cyt.*, s. 155.

duża absencja pozwala sądzić, iż władza Jana Olbrachta w świeżo przejętym księstwie płockim była stosunkowo słaba. Mały udział szlachty płockiej w wyprawie dał impuls do rozpoczęcia nowej polityki względem Mazowsza.

Dnia 15 sierpnia 1497 r. zmarł biskup płocki Piotr z Chotkowa. W cztery dni później prałaci i kanonicy płocki na nadzwyczajnym posiedzeniu kapituły wybrali kustosa Mikołaja Bartnickiego administratorem biskupstwa do chwili wyboru nowego pasterza diecezji¹³. Śmierć dotychczasowego biskupa dawała znakomitą sposobność do podjęcia dalszych kroków ku jedności Płocka z ziemiami polskimi. W sprawach kościelnych otwierała się możliwość wprowadzenia zwyczajów panujących w pozostałych diecezjach polskich.

Do chwili połączenia Płocka z Koroną biskupstwo płockie było „stołecznym biskupstwem politycznie samodzielnego księstwa mazowieckiego”. Fakt ten wyróżniał to biskupstwo spośród pozostałych biskupstw należących do prowincji gnieźnieńskiej. Biskupi płocki byli doradcami książąt mazowieckich, a czasem może i inspiratorami pewnych poczynań w polityce wewnętrznej i zagranicznej. Istniała pełna współpraca między książętami mazowieckimi a mazowieckim Kościołem¹⁴. Królowie polscy uznawali dobra biskupie za lenno Korony jako niezależne i równorzędne w stosunku do książęcego lenna mazowieckiego. Natomiast książęta mazowieccy domagali się uznania odrębności dla Kościoła mazowieckiego. Udało im się na tym polu uzyskać poparcie pewnych czynników kościelnych w Polsce. Władcy Mazowsza posiadali te same prawa w stosunku do biskupstwa płockiego, jakie miał król w innych diecezjach polskich¹⁵ i nie chcieli z nich zrezygnować. Włączenie księstwa płockiego do Korony zmieniło ten stan rzeczy, ale nie do końca. Większość diecezji płockiej pozostała nadal w granicach terytorium rządzonego przez księcia mazowieckiego¹⁶. Tak więc w wyborze nowego biskupa byli zainteresowani zarówno król polski jak i książę mazowiecki. Ten ostatni widział jako pasterza diecezji osobę mu oddaną, popierającą książęce plany odzyskania księstwa płockiego i w dalszej perspektywie zrzućenie zależności lennej od Korony. Jan Olbracht przeciwnie, po-

¹³ *Acta capitulorum cracoviensis et plocensis selecta (1438–1523; 1438–1525)*, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Historycznej” t. 6: 1891 nr 511.

¹⁴ A. Vetulani, *Średniowieczny biskupi Płock jako ośrodek kultury umysłowej*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” t. 59: 1974 nr 11 s. 428; A. Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526*, Wrocław 1962 s. 189.

¹⁵ E. Małczyńska, *dz. cyt.*, s. 150, 153.

¹⁶ *Tamże* s. 151.

przez osobę biskupa chciał dalszego wzmocnienia więzów między Mazowszem i Koroną z jednej strony, a z drugiej pozbawienia księcia mazowieckiego sojusznika w walce o wpływy na Mazowszu w osobie biskupa płockiego. Biskupem tej diecezji mogła zostać osoba ciesząca się pełnym zaufaniem monarchy i dająca gwarancję pełnej realizacji zamierzeń królewskich w stosunku do księstwa płockiego i całego Mazowsza.

Król widział w infule płockiej Grzegorza z Lubrańca¹⁷, podkanclerzego Królestwa (1484–1495), żupnika wielicko-bocheńskiego (1470–1488)¹⁸, wielkorządcę krakowskiego (1479–1489), duchownego skupiającego w swoich rękach szereg godności kapitulnych. Była to osoba spełniająca wszelkie oczekiwania króla. Jego zasługi dla państwa i dynastii wysoko cenił Kazimierz Jagiellończyk i jego syn Jan Olbracht¹⁹. G. Lubrański uchodził za zwolennika rządów silnej ręki, był zapamiętałym regalistą, opowiadał się za centralizmem. Taką opinią cieszył się już u współczesnych²⁰. Wyrazem tego stanowiska były jego starania w kierunku ograniczenia odrębności Prus Królewskich²¹. Grzegorz z Lubrańca ofiarowanej sakry nie przyjął. Jedno-

¹⁷ K. Pieradzka, *Lubrański Grzegorz*, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej cyt. PSB) t. 18, Wrocław 1973 s. 80–81,

¹⁸ Początek żupnictwa zob. *Opis żup krakowskich z 1518 r.*, wyd. A. Kęckowa, A. Wolff, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (dalej cyt. KHKM) t. 9:1961 nr 3 dodatek s. 137; *Kodeks Dyplomatyczny miasta Krakowa*, t. 1 wyd. F. Piekosiński, Kraków 1879 s. 52; *Monumenta Medii Aevi Historica* (dalej cyt. MMAH) t. 5. Koniec żupnictwa zob. H. Łabęcki, *Spisy chronologiczne dawnych żupników w Polsce*, „Biblioteka Warszawska” t. 1, 1859 s. 814; B. Paprocki, *Herby Rycerstwa polskiego*, Kraków 1858, s. 266. K. Pieradzka, *dz. cyt.*, s. 80 ustaliła żupnictwo Lubrańskiego na lata 1453–1477, co jest błędne. W latach 1444–1458 żupnikiem był Mikołaj Serafin, H. Łabęcki, *dz. cyt.*, s. 814, a od roku 1459 żupami krakowskimi kierowali Morsztynowie, MRPS t. 1, Warszawa 1905 nr 518, 606, 825.

¹⁹ S. Łubieński, *Series, vitae res gestae episcoporum Plocensium*, Cracoviae 1642 s. 149; K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 6, Lipsk 1841 s. 170; J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883 s. 483.

²⁰ J. Sikorski, *Monarchia polska i Warmia u schyłku XV wieku. Zagadnienia prawno-ustrojowe i polityczne*, Olsztyn 1978, s. 148; K. Górski, *Geneza i tło bezpośrednie konfederacji Stanów Pruskich w roku 1485*, w: *Księga pamiątkowa 75 lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1952 s. 109; Tenże, *Łukasz Watzenrode. Życie i działalność polityczna (1447–1512)*, Wrocław 1973 s. 23.

²¹ *Akta Stanów Prus Królewskich* (dalej cyt. ASPK), t. 1, (1479–1488), wyd. K. Górski, M. Biskup, Toruń 1955, nr 158, Towarzystwo Naukowe w Toruniu (dalej cyt. TNT), Fontes 44; K. Górski, *Rządy wewnętrzne Kazi-*

cznie zwrócił się do monarchy z prośbą o wyznaczenie na infułata swego bratanka Jana Lubrańskiego. Król na tę myśl chętnie przystał²². Przyczyną rezygnacji Grzegorza z biskupstwa wielu autorów upatruje w jego rzekomo słabym wykształceniu, nikłej wiedzy teologicznej i braku święceń kapłańskich²³. Podkanclerzy studiował w Krakowie i uzyskał tam w roku 1447 stopień bakałarza sztuk wyzwolonych²⁴. Co do jego wiedzy w zakresie teologii to przekonywująco udowodnił Jan Korytkowski, że takową posiadał²⁵. Wystarczyła ona do pełnienia posługi biskupiej. Rzeczywisty powód odrzucenia tak atrakcyjnej oferty należy łączyć raczej z podeszłym wiekiem. Zaobserwować można tendencję do wycofywania się Grzegorza z życia publicznego. W lipcu 1495 r. złożył pieczęć mniejszą. Jednak jeszcze przez półtora roku z woli króla pełnił obowiązki podkanclerskie, do chwili nominacji nowego podkanclerzego²⁶. Na ważnym sejmie piotrkowskim w roku 1496 już nie był obecny²⁷. W tym też czasie zrzekł się szeregu kanonii²⁸.

Nowy kandydat do infuły płockiej, J. Lubrański, był ze wszechmiar godnym tego stanowiska. Zaliczał się do ludzi wszechstronnie wykształconych. Odbił studia w Krakowie i na uniwersytetach włoskich, zdobywając tam stopień doktora obojga praw. Od roku 1489 pojawił się jako sekretarz u boku króla Kazimierza Jagiellończyka,

mierza Jagiellończyka w Koronie, „Kwartalnik Historyczny” t. 64:1959 nr 3 s. 758; przedruk pod tym samym tytułem w: M. Biskup, K. Górski, *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów o Polsce drugiej połowy XV wieku*, Warszawa 1987 s. 120.

²² S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 150; K. Niesiecki, *dz. cyt.*, s. 170; L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 3, *Prałaci i kanonicy krakowscy*, Kraków 1852 s. 266; J. Korytkowski, *dz. cyt.*, s. 484.

²³ S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 150; K. Niesiecki, *dz. cyt.*, s. 170; L. Łętowski, *dz. cyt.*, s. 266.

²⁴ *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studium Jagiellonica ab anno 1402 ad an. 1849*, wyd. J. Muczkowski, Kraków 1849 s. 30; I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria królewska w latach 1444–1506*, Wrocław 1967 s. 139.

²⁵ J. Korytkowski, *dz. cyt.*, s. 481, 483.

²⁶ F. Papée, *dz. cyt.*, s. 105.

²⁷ Nie występuje jako świadek na dokumentach z okresu obrad sejmu ani też nie wystawiał żadnych dokumentów, AGAD, MK ks. 17 k. 106–140.

²⁸ 26 V 1496 r. posiada szereg godności kościelnych, *Kodeks*, s. 370 a 20 II 1497 r. występuje tylko z tytułem kanonika krakowskiego, *Archiwum ksiąg Lubartowiczów w Sławucie*, t. 2, wyd. Z. L. Radziwiński, Lwów 1888 nr 208.

brał udział w różnych misjach. Wchodził w skład kilku korporacji kanonickich i pełnił inne godności kościelne²⁹.

Jan Olbracht zdawał sobie sprawę, że nie będzie można wprost wymusić na kapitule płockiej, aby ta wybrała kandydata królewskiego. J. Lubrański nie był duchownym diecezji płockiej, nie był też wcale znany kapitule płockiej³⁰. Fakt ten mógł być dogodnym pretekstem do stawiania oporu ze strony kapituły płockiej.

Już od chwili zhołdowania Mazowsza przez Koronę zaistniał spór o prawo desygnowania na biskupstwo płockie. Kazimierz Wielki starał się wywierać taki sam wpływ na obsadę biskupstwa płockiego, jaki miał przy nominacji na inne polskie biskupstwa. Z roszczeniami książąt mazowieckich w tej sprawie się nie liczył. Od czasów Władysława Jagiełły duży wpływ, a nawet wpływ decydujący na obsadę biskupstwa, mieli książęta mazowieccy. Prowadziło to do stałych konfliktów między książętami a królami polskimi. Na skutek oporu kapituły popieranej przez książąt mazowieckich królowie polscy nie byli w stanie narzucić swego kandydata na biskupstwo płockie. Nawet Kazimierz Jagiellończyk nie mógł złamać w tym względzie płockiej korporacji kanonickiej³¹. Przejście Płocka pod bezpośredni zarząd Korony oznaczało, że od tej chwili prawo nominacji będzie rozciągnięte również na biskupstwo płockie. Jednak i teraz narzucenie woli królewskiej musiałoby się przejawiać w sposób bezwzględny, przy pomocy siły. Król jednak nie posunął się do tej ostateczności.

W celu przeprowadzenia elekcji po swojej myśli Jan Olbracht wysłał do Płocka swego brata Fryderyka, arcybiskupa gnieźnieńskiego i zarazem biskupa krakowskiego. Prymas Fryderyk zjawił się 6 listopada 1497 r. na posiedzeniu kapituły zebranej w celu wyboru nowego biskupa³². J. Lubrański jako pretendent do godności bisku-

²⁹ J. Korytkowski, *dz. cyt.*, s. 483–490; L. Hajdukiewicz, *Lubrański Jan*, PSB t. 18 s. 81–84; Z. Zyglewski, *Jan Lubrański, biskup poznański – humanista, mecenas kultury i nauki*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Studia Historyczne” z. 4:1994 s. 70–71.

³⁰ S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 150.

³¹ E. Małeczynska, *dz. cyt.*, s. 149–150; J. Grzywacz, *Nominacje biskupów w Polsce przedrozbiorowej*, Lublin 1960 s. 31–32, 36, 85, 127–128, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Prawa Kanonicznego nr 10; W. Góralski, *Kapituła katedralna w Płocku XII–XVII w. Studium z dziejów organizacji prawnej kapituł polskich*, Płock 1979 s. 296–297.

³² Akta kapituły z lat 1437–1504 zawierające opis tej elekcji zaginęły w czasie II wojny światowej. Fragmenty tej książki opublikował w końcu XIX w. B. Ulanowski, jako *Acta capitulorum*. Wydawca pominął pierwszą część posiedzenia kapituły, na której dokonano wyboru biskupa, natomiast przytoczył pod numerem 514 drugą część obrad, na której arcybiskup Fryderyk

nie został zgłoszony przez króla ani przez arcybiskupa. W szranki wyborcze stanęli: tymczasowy administrator diecezji, kustosz M. Bartnicki i F. Jagiellończyk.

Niewątpliwie M. Bartnicki uchodził za kandydata kapituły. Był przecież gorliwym jej członkiem³³. Stał blisko zmarłego biskupa i dbał o interesy Kościoła płockiego³⁴. Dokonany z woli kapituły wybór na administratora diecezji po śmierci P. Chotkowskiego potwierdza wysoką pozycję Mikołaja w korporacji płockiej. Nic nie wiemy o stanowisku Konrada III Rudego w sprawie obsady opróżnionego krzesła biskupiego. Można jednak przypuszczać, że jeśli nie udzielił poparcia, to przynajmniej nie był przeciwny kandydaturze popieranej przez kapitułę. Rodzina Bartnickich była silnie związana z Mazowszem i jej władcami. Ojciec i bracia kustosza osiągnęli tutaj znaczne urzędy³⁵. On sam również służył księciu. Brał udział w poselstwie do Rzymu, za co w 1487 r. otrzymał od księcia Janusza II 30 florenów³⁶. Dotychczasowa działalność Bartnickiego mogła utwierdzać kapitułę i księcia w przekonaniu, że tak oddany Mazowszu człowiek będzie gwarantem niezależności Kościoła płockiego, jak i całej dzielnicy.

F. Jagiellończyk jako „canonicus natus” kapituły płockiej³⁷ miał

wprowadził zwyczaj fundowania złotego kielicha przez nowego biskupa; zob. W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 30. Bardzo selektywny odpis tej księgi, w formie krótkich regestów w języku polskim, sporządził w XIX w. Cyprian Walewski. O biskupiej elekcji jedynie wspomina, nie przytacza jej przebiegu, Biblioteka PAN w Krakowie, sygn. 756 „Wypisy z różnych źródeł do historii diecezji płockiej”, k. IX. Opis elekcji podaje S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 150–151 powołując się na księgi kapitulne. W oparciu o to opracowanie podobny przebieg elekcji zamieścił K. Niesiecki, *dz. cyt.*, s. 170–171. Nic nie wnoszący opis elekcji przedstawił A. J. Nowowiejski w pracy *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1930 s. 52–53. Autor w wykazie źródeł rękopiśmiennych i drukowanych, s. 593–594, nie wymienia wspomnianych akt kapitulnych, ani pracy S. Łubieńskiego. Mimo to W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 310 przypis 242, uznaje, iż Nowowiejski z tych akt korzystał.

³³ W. Mąkowski, *Bartnicki Mikołaj*, PSB t. 1, Kraków 1935 s. 318.

³⁴ *Iura Masoviae Terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, wyd. J. Sawicki, t. 2 (1471–1526), Warszawa 1973 nr 149, 150; *Kodeks Dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*, wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1862 nr 267.

³⁵ W. Mąkowski, A. Wolff, *Bartnicki Tomasz*, PSB t. 1 s. 319; W. Mąkowski, *Bartnicki Wojciech*, tamże; J. Piętka, *Mazowiecka elita feudalna późnego średniowiecza*, Warszawa 1975 s. 28–32.

³⁶ *Księga skarbowa Janusza II księcia mazowieckiego z lat 1477–1490*, wyd. J. Senkowski, KHKM t. 6:1959 nr 3 dodatek s. 674 nr 1130.

³⁷ S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 150; od lat trzydziestych XIII w. każdy arcy-

podstawę do ubiegania się o biskupstwo płockie. Starania kardynała o sakrę nie mogły być zaskoczeniem dla kapituły. Już w roku 1489 Kazimierz Jagiellończyk czynił zabiegi o pozyskanie dla syna trzeciego biskupstwa, tym razem warmińskiego³⁸. Po śmierci biskupa włocławskiego Piotra z Bnina w 1494 r. kardynał podjął próbę objęcia i tego biskupstwa³⁹. Jednak obie próby zakończyły się niepowodzeniem. Tym razem królewicz nie dążył do objęcia biskupstwa płockiego. Stał w szranki wyborcze z myślą odniesienia zwycięstwa i przekazania swoich praw do biskupstwa J. Lubrańskiemu⁴⁰.

W pierwszym głosowaniu kapituła większością głosów wybrała M. Bartnickiego. Część prałatów i kanoników oddała swoje głosy na kardynała. Po głosowaniu Fryderyk swoją powagą arcybiskupią i królewską wpłynął na Bartnickiego aby ten scedował swoje głosy na niego. Elekt wspaniałomyślnie to uczynił. Tak więc biskupem płockim został królewicz. Ten jednak przelał swoje prawa do infuły na J. Lubrańskiego. Wywołało to pewne niezadowolenie wśród członków płockiej korporacji⁴¹. Posiedzenie kapituły nie ograniczyło się tylko do samego wyboru nowego biskupa. Po zakończonej procedurze wyborczej kardynał zwrócił się do kapituły z pytaniem czy jest w zwyczaju diecezji fundowanie złotego kielicha przez nowego biskupa. Po otrzymaniu negatywnej odpowiedzi polecił, aby od tej chwili wprowadzono zasadę ofiarowania dla katedry w darze przez każdorazowego nowego biskupa złotego kielicha wartości 300 dukatów. Biskup miał wywiązać się z tego obowiązku w ciągu dwóch lat od chwili uroczystego ingresu i to pod karą ekskomuniki, tak jak to miało miejsce w pozostałych diecezjach w Polsce. Na zakończenie obrad kapituła podjęła uchwałę o poinformowaniu bis-

biskup gnieźnieński był członkiem kapituły płockiej jako „canonicus natus”; W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 89.

³⁸ F. Papée, *Kandydatura Fryderyka Jagiellończyka na biskupstwo warmińskie (1489–1492)*, w: *Album uczącej się młodzieży polskiej poświęcony Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu z powodu jubileuszu jego pięćdziesięcioletniej działalności literackiej*, Lwów 1879 s. 39–79; przedruk pod tym samym tytułem tenże, *Studia i szkice z czasów Kazimierza Jagiellończyka*, Warszawa 1907 s. 171–221.

³⁹ H. Rybus, *Królewicz kardynał Fryderyk Jagiellończyk jako biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński*, „*Studia Historico-Ecclesiastica*” t. 2: 1935 s. 51–52.

⁴⁰ S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 150; H. Rybus, *dz. cyt.*, s. 51–53, uznaje, że Fryderyk dążył do zdobycia biskupstwa dla siebie. F. Papée, *Jan*, s. 98, twierdzi, że żadne źródło nie wspomina, by królewicz chciał zostać biskupem płockim.

⁴¹ S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 151.

kupa-elekta J. Lubrańskiego o nowym zwyczaju fundowania złotego kielicha⁴².

Z powodu braku odpowiednich źródeł trudno jest nakreślić okoliczności elekcji. Sądzić można, iż istniał plan elekcji wcześniej opracowany przez Fryderyka Jagiellończyka i przedstawiony przed wyborami przynajmniej niektórym członkom kapituły. Kardynał Fryderyk przybył do Płocka nie tylko na elekcję nowego biskupa. Lustrował również płockie królewszczyzny i dokonywał rozliczeń z ich dzierżawcami. Miało to miejsce w roku 1497 „circa electionem episcopi Plocensi”⁴³. Oczywiście objazd sporego kompleksu dóbr i udział w wyborach nowego biskupa nie mógł nastąpić w ciągu jednego dnia. Kardynał musiał przebywać w Płocku i okolicach znacznie dłużej. Wiadomo, iż starał się o pozyskanie dla siebie głosów prałatów i kanoników⁴⁴. Jest mało prawdopodobne by zabiegi te czynił w czasie elekcji, czy też krótko przed jej rozpoczęciem. Musiało to mieć miejsce znacznie wcześniej. Dłuższy pobyt kardynała w Płocku był doskonałą okazją do pozyskania członków kapituły. Zabiegi te dały pewne efekty, skoro część prałatów i kanoników oddała głosy na Fryderyka, zapewne ci, którzy wcześniej byli wtajemniczeni w prymasowski plan. Jak się wydaje, również M. Bartnicki wiedział o wszystkim. On sam był znany na dworze królewskim jeszcze sprzed biskupiej elekcji. Jan Olbracht w 1495 r. wydał mu mandat nakazujący zajęcie majątku po zmarłym Mikołaju Gromadzkim, plebanie w Gąbinie⁴⁵. Władysław Mąkowski twierdzi, iż M. Bartnicki popierał kandydaturę J. Lubrańskiego na biskupa płockiego⁴⁶. Jednak Lubrański nie był zgłoszony jako pretendent do infuły, wobec czego nie mógł go popierać w czasie samego wyboru. M. Bartnicki swoje stanowisko w tym względzie musiał przedstawić przed elekcją. Przemawia za tym łatwość z jaką oddał swoje głosy na rzecz Fryderyka. W przeciwnym razie musiałyby być zaskoczony postawą kardynała i osobą nowego kandydata na biskupa. Przebieg elekcji nie wpłynął negatywnie na stosunki między M. Bartnickim a dworem królewskim. Świadczy o tym fakt, iż niedoszły biskup w 1499 r. rozliczył się z królem z majątku po zmarłym plebanie M. Gromadzkim⁴⁷.

⁴² *Tamże; Acta*, nr 514; A. J. Nowowiejski, *dz. cyt.*, s. 53; W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 274.

⁴³ *Inwentarz starostwa płockiego z 1498 r.*, w: *Lustracje*, s. 149, 151.

⁴⁴ S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 151.

⁴⁵ MRPS t. 4 cz. 3 suplement, Warszawa 1914 s. 421. nr 1175.

⁴⁶ W. Mąkowski, *Bartnicki Mikołaj*, s. 318, autor korzystał z akt kapitulnych, być może tam była zawarta ta informacja.

⁴⁷ MRPS t. 4 cz. 3 suplement s. 423 nr 1206.

Być może zgoda M. Bartnickiego na realizację prymasowskiego planu wiązała się z nadaniem mu innych godności⁴⁸.

W dniu, w którym kardynał Fryderyk szczęśliwie doprowadził do wyniesienia J. Lubrańskiego na biskupa płockiego, elekt przebywał w Prusach. Już od początku lipca 1497 r. Lubrański zaangażowany był w ściąganie podatków z terenu Prus Królewskich⁴⁹. W drugiej połowie października, jako wysłannik królewski, zebrane pieniądze przekazał Mikołajowi Zythowi⁵⁰. Na tym w tej sprawie jego udział się zakończył. W sierpniu 1497 r. król obarczył swego sekretarza sprawą obsadzenia stanowiska proboszcza przy kościele N. M. Panny w Gdańsku⁵¹. Starania jego nie zostały uwieńczone sukcesem i z końcem października lub początkiem listopada monarcha ponownie skierował go do Gdańska w tej samej sprawie⁵². Tym razem J. Lubrański doprowadził sprawę do końca i po myśli gdańszczyzan. Jan Olbracht zlecił radzie miejskiej swobodny wybór proboszcza i przekazał tym samym miastu prawo prezenty na to stanowisko⁵³. Jan Lubrański dzień, w którym został biskupem płockim, spędził zapewne w Gdańsku i tu też doszła go wiadomość o nominacji. Jan Olbracht w liście skierowanym do mieszczan gdańskich z datą 8 grudnia 1497 r. tytułuje Lubrańskiego „electus ecclesiae Plocensis”⁵⁴. Elekt po szczęśliwym zakończeniu sprawy gdańskiej przybył do Zdun na początku grudnia. Tutaj, w otoczeniu Fryderyka Jagiellończyka, obracał się wokół spraw wagi państwowej⁵⁵. Ze Zdun wysłał list do

⁴⁸ W 1497 r. występuje jako kanonik krakowski, a za panowania Aleksandra Jagiellończyka pracuje w kancelarii królewskiej, I. Sułkowska-Kurasio-wa, dz. cyt., s. 108; A. Wyczański, *Między kulturą a polityką. Sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506–1548)*, Warszawa 1990 s. 247. Być może w kancelarii znalazł się już w ostatnich latach panowania Jana Olbrachta. Na dokumencie z 28 III 1499 r. widnieje z tytułem kustosa płockiego, zob. przypis 47.

⁴⁹ ASPK t. 3 cz. 1 (1492–1497), wyd. K. Górski, M. Biskup, Toruń 1961 nr 304, 311, 312, TNT Fontes 50.

⁵⁰ Tamże nr 319.

⁵¹ Tamże nr 313.

⁵² List króla do gdańszczyzan z 6 XI 1497 r., wynika z niego, że Lubrański został wysłany do Gdańska przed napisaniem tego listu, tamże nr 320.

⁵³ Tamże nr 324; szerzej o problemie powołania proboszcza w Gdańsku T. Hirsch, *Die Ober-Pfarrkirche von St. Marien in Danzig*, Bd. 1, Danzig 1843 s. 133–135, 139; P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. 1, Danzig 1913 s. 374–375.

⁵⁴ ASPK t. 3 cz. 1 nr 323.

⁵⁵ J. Wiesiołowski, *Ambroży Pampowski – starosta Jagiellonów. Z dziejów awansu społecznego na przełomie średniowiecza i odrodzenia*, Wrocław 1978 s. 58.

[11]

Łukasza Watzenrode, biskupa warmińskiego, datowany 11 grudnia 1497 r., w którym informował o nastrojach królewicza i planach króla. List ten zawiera już nowy tytuł „Johannes Lubranski electus Plocensis”⁵⁶. Od 18 stycznia do 17 lutego 1498 r. w Piotrkowie odbywał się sejm walny. Uczestniczył w nim również nowy biskup płocki. Z drugiej części obrad znane są dokumenty, w których „electus plocensis” występuje jako świadek⁵⁷.

Niespełna miesiąc później, 5 marca, papież Aleksander VI zatwierdził J. Lubrańskiego na biskupstwie płockim⁵⁸. Jan był 36. z kolei biskupem tej diecezji⁵⁹. Bulla papieska dotarła do kraju najpóźniej w dwa miesiące po wystawieniu, albowiem 24 maja J. Lubrański pojawił się z tytułem „electus confirmatus plocensis”⁶⁰. Tymczasem diecezja poznańska została osierocona. Dn. 24 stycznia, podczas kuracji w Karlovyh Varach, zmarł Uriel Górka biskup poznański. Prałaci i kanonicy poznańscy wybrali tymczasowego zarządcę diecezji i czynili przygotowania do elekcji biskupa. Sprawa wyboru nowego pasterza diecezji komplikowała się. Król dążył do narzucenia kapitule swojego kandydata. Na nadzwyczajnym posiedzeniu kapituły w dniu 21 kwietnia Bernard Lubrański, proboszcz kościoła św. Floriana w Krakowie i kanonik poznański, w imieniu króla przedstawił jako kandydata do sakry biskupiej swego brata J. Lubrańskiego, biskupa płockiego, do niedawna prepozyta poznańskiego. Kapituła była przeciwna narzucaniu kandydata przez króla i dopiero po usilnych prośbach wysłannika królewskiego wybrała J. Lubrańskiego przez akklamację⁶¹. W związku z przejściem J. Lubrańskiego na wyższe biskupstwo, katedra płocka wymagała ponownego obsadzenia. Nowym pasterzem płockim został podkanclerzy Wincenty Przerębski. Król już w maju wyznaczył go na biskupa⁶², ale faktycznego

⁵⁶ ASPK t. 3 cz. 1 nr 329.

⁵⁷ AGAD, MK, ks. 16 k. 153 – 5 II, k. 152 – 7 II, ks. 17 k. 147 – 10 II, k. 154 v – 14 II.

⁵⁸ *Hierarchia catholica medii aevi sive summarum pontificum, S. RE, cardinalium, ecclesiarum antistum serie*, t. 2, *Ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta*, wyd. C. Eubel, Monasterii 1914 s. 217; A. J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 53.

⁵⁹ T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976 s. 55.

⁶⁰ *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. 2, 1495–1586, wyd. S. M. Szacherska, Warszawa 1985 nr 270.

⁶¹ J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964 s. 88; J. Grzywacz, dz. cyt., s. 131.

⁶² K. Baczkowski, *Przerębski Wincenty*, PSB t. 29, Wrocław 1986 s. 5.

wyboru, czy raczej zatwierdzenia nominacji królewskiej, dokonała kapituła 11 września 1498 r.⁶³

Wiadomo, że od maja 1498 r. J. Lubrański przebywał w Krakowie przy królu. Poczynając od 12 maja, występuje jako świadek na dokumentach⁶⁴. Do końca tego roku pojawiał się w źródłach z tytułem biskupa płockiego, jak również i elekta poznańskiego. Na dokumencie z 24 maja widnieje jako „electus confirmatus plocensis”⁶⁵. Podobna tytułatura pojawia się na dokumentach wystawionych w Krakowie 26 czerwca⁶⁶ i 18 lipca⁶⁷. Natomiast 1 sierpnia J. Lubrańskiego tytułowano „electus poznaniensis”⁶⁸. W kilkanaście dni później, 21 sierpnia J. Lubrański wystąpił z tytułem „electus et confirmatus plocensis”⁶⁹. W połowie tego miesiąca król zjechał do Sandomierza. Również J. Lubrański tam się znalazł. Przebywając w tym mieście zaczął używać tytułu „biskupa płockiego”⁷⁰. W wystawionym przez J. Lubrańskiego dokumencie z datą 27 września on sam tytułował się w nim „Joannes Lubranski episcopus plocensis”⁷¹. W materiale źródłowym wytworzonym przez kancelarię królewską pojawia się jeszcze inna tytułatura. Na dokumencie wystawionym przez kanclerza Krzesława Kurozweckiego w dwa dni później jawi się jako świadek „Johannes plocensis electus posnaniensis”⁷². Z Sandomierza dwór przeniósł się do Nowego Miasta Korczyna. J. Lubrański zaznaczył tam swoją obecność świadkując na dokumencie wystawionym 13 października⁷³.

Gdy J. Lubrański stale przebywał przy królu, papież Aleksander VI prekonizował go 22 października 1498 r. na biskupa poznańskiego⁷⁴, a W. Przerębskiego na biskupa płockiego⁷⁵. Bulla tego

⁶³ Acta, nr 515; *Encyklopedia kościelna* M. Nowodworskiego, t. 22, Warszawa 1898 s. 200; A. J. Nowowiejski, *dz. cyt.*, s. 46.

⁶⁴ AGAD, MK ks. 17 k. 157 – 12 V, k. 160v, k. 218 – 16 V, k. 159v – 17 V.

⁶⁵ Zob. przypis 60.

⁶⁶ AGAD, MK, ks. 16 k. 224.

⁶⁷ Tamże k. 222.

⁶⁸ Tamże k. 226.

⁶⁹ Tamże k. 229.

⁷⁰ Tamże k. 234 – 29 VIII.

⁷¹ ADP, sygn. 115, „Topographia coenobii Skępiensis” k. 18–19; W. H. Gawarecki, *Opisanie kościoła z klasztorem księży bernardynów w mieście Skępem*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” t. 11:1846 s. 305–306.

⁷² AGAD, MK ks. 17 k. 176.

⁷³ Tamże, ks. 16 k. 245.

⁷⁴ *Hierarchia*, s. 270; J. Nowacki, *dz. cyt.*, s. 257.

⁷⁵ *Hierarchia*, s. 217; K. Baczkowski, *dz. cyt.*, s. 5.

ostatniego dotarła do Płocka 19 grudnia tegoż roku⁷⁶. Wydaje się, iż obaj zainteresowani otrzymali papieskie pisma wcześniej. W dokumencie wystawionym w Krakowie 29 listopada J. Lubrański występuje jako biskup poznański⁷⁷. Od tego momentu pojawia się już tylko z takim właśnie tytułem⁷⁸. Natomiast formuła relacyjna dokumentu z 13 grudnia 1498 r. określa W. Przerębskiego jako „electus confirmatus plocensis”⁷⁹, a w dwa dni później wystąpił jako biskup płocki⁸⁰. Podkanclerzy objął biskupstwo płockie przez prokuratora 18 grudnia 1498 r. a uroczysty ingres odbył 7 stycznia następnego roku⁸¹. Natomiast J. Lubrański rządy w diecezji poznańskiej objął prawdopodobnie 17 stycznia 1499 r. Uroczysty ingres do kościoła katedralnego nastąpił 24 stycznia tego roku⁸².

Przez cały czas piastowania godności biskupa płockiego, J. Lubrański przebywał z dala od swej diecezji. Zajmował się sprawami politycznymi, państwowymi i przebywał w otoczeniu króla.

Cały ciężar posługi duszpasterskiej spoczywał na biskupie sufraganie Michale z Raciąża, biskupie tytularnym margaretańskim. Mianował go na to stanowisko jeszcze biskup P. Chotkowski⁸³. W tym czasie w kapitule czołową rolę odgrywał M. Bartnicki. Przewodniczył jej na posiedzeniu generalnym w dniu 10 września 1498 r.⁸⁴ Nieobecność nowego duszpasterza w diecezji nie oznaczała braku zainteresowań sprawami kościelnymi na podległym mu terenie. Będąc z dala od swej katedry, J. Lubrański podejmował bardzo ważne decyzje⁸⁵. Największe zasługi położył w dziele założenia klasztoru bernardynów w Skępem.

⁷⁶ *Encyklopedia*, s. 200.

⁷⁷ AGAD, MK, ks. 16 k. 250.

⁷⁸ Tamże k. 258 – Kraków 17 XII; *Zbiór dokumentów znajdujących się w bibliotece hr. Przeździeckich w Warszawie*, wyd. A. Chmiel, Kraków 1890 nr 26 – Kraków 20 XII.

⁷⁹ AGAD, MK, ks. 16 k. 225.

⁸⁰ AGAD, Dokumenty pergaminowe nr 930.

⁸¹ K. Baczkowski, *dz. cyt.*, s. 5.

⁸² J. Nowacki, *dz. cyt.*, s. 89, 257.

⁸³ A. J. Nowowiejski, *dz. cyt.*, s. 78; T. Żebrowski, *dz. cyt.*, s. 63.

⁸⁴ ADP, sygn. 50, „Acta capituli cathedralis plocensis (Excerpta 1437–1517)” k. 48v.

⁸⁵ A. Szoplík, *Działalność zakonów żebrzących na Mazowszu i Kujawach w XV wieku*, „Rocznik Mazowiecki” t. 8:1984, s. 212 powołując się na *Acta capitulorum et nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, wyd. B. Ulanowski, t. 3 cz. 1, Kraków 1908 nr 614, MMAH t. 18, podaje, że Jan Lubrański jako biskup płocki przyjął skargę od plebana z Nieszawy Wojciecha Obałkowskiego na konwent franciszkanów nieszawskich. Zapiska ta nie wy-

W literaturze ukształtowała się opinia, że to właśnie biskup Jan założył klasztor⁸⁶. Właściwym fundatorem klasztoru oo. Bernardynów był Mikołaj Kościelecki, sekretarz królewski i późniejszy biskup chełmiński. On to w 1498 r. przekazał zakonnikom kaplicę z figurką N. M. Panny słynącą z cudów⁸⁷. Pleban ze Skępego protestował przeciw oddaniu kaplicy bernardynom. Biskup J. Lubrański rozstrzygnął spór, oddając kaplicę zakonnikom, zastrzegając jednak, by ich działalność nie przeszkadzała kościołowi parafialnemu. Przyznając kaplicę bernardynom, biskup płocki określił zasięg kultu N. M. Panny w diecezji płockiej. Zapoczątkował nowy ośrodek pątniczy, na razie o charakterze lokalnym⁸⁸. Ponadto, biskup J. Lubrański wyraził zgodę na założenie klasztoru w Skępem. Władysław z Gielniowa, ówczesny wikariusz zakonu bernardynów, wysłał Euzebiego z Kalisza i Melchiora Gusza do J. Lubrańskiego, przebywającego w Sandomierzu, aby uzyskali potrzebną aprobatę. Biskup wystawił im zezwolenie 27 września 1498 r. na pergaminie z pieczęcią i własnoręcznym podpisem⁸⁹.

Pojawienie się J. Lubrańskiego jako biskupa płockiego stało się przełomowe dla tej diecezji pod wieloma względami. Stał się on pierwszym pasterzem diecezji, który został narzucony przez króla polskiego. Jego elekcja utorowała drogę do późniejszej, jawnej ingerencji króla w wybór biskupów płockich⁹⁰. Jako pierwszy biskup płocki został zobowiązany do ofiarowania złotego kielicha dla katedry, ale tego chyba nie uczynił⁹¹. On też jako pierwszy opuścił katedrę płocką, aby przenieść się na inne znaczniejsze biskupstwo. Od tej pory takie przemieszczanie biskupów płockich stało się regu-

mienia biskupa. Sprawa toczyła się na obszarach wrocławskiej i przed tamtejszym sądem obradującym w Raciążku w pobliżu Włocławka. Tak więc Lubrański nie mógł jej przyjmować ani też rozpatrywać.

⁸⁶ S. Łubieński, *dz. cyt.*, s. 152; K. Niesiecki, *dz. cyt.*, s. 171; J. Korytkowski, *dz. cyt.*, s. 484; A. J. Nowowiejski, *dz. cyt.*, s. 53.

⁸⁷ W. H. Gawarecki, *dz. cyt.*, s. 50, 247–249, 251; J. Krystosik, *Krótką wiadomość o Skępem łaskami Najświętszej Maryi Panny wstawionem*, Płock 1934 s. 20–24; A. Szoplik, *dz. cyt.*, s. 193, 206.

⁸⁸ A. Szoplik, *dz. cyt.*, s. 206, 213.

⁸⁹ APD, sygn. 115 k. 18–19, wpis z oryginału; W. H. Gawarecki, *dz. cyt.*, s. 304–306, z transumptu Zygmunta III Wazy, Warszawa 22 VI 1601 r.; Cz. Bogdalski, *Bernardyni w Polsce 1453–1530*, t. 2, Warszawa 1933 s. 343.

⁹⁰ W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 274.

⁹¹ Przysięgę w sprawie złożenia kielicha składano dopiero na uroczystym ingresie. Jak wiadomo Lubrański nie odbył ingresu do katedry płockiej, por. J. Nowacki, *dz. cyt.*, s. 166.

łą⁹². Trwałym elementem owej elekcji z 6 listopada był statut kapituły z roku 1506, mówiący o darowaniu złotego kielicha katedrze przez nowoobranego biskupa, co prawda o zmniejszonej wartości 200 dukatów⁹³, a nie 300, jak to było w Koronie.

Nie można rozpatrywać wyboru J. Lubrańskiego na biskupa płockiego tylko w kategoriach czysto kościelnych. Osoba biskupa była ważnym elementem w walce Jana Olbrachta o osłabienie separatyzmu mazowieckiego. Mazowsze było związane ekonomicznie i politycznie bardziej z Zakonem niż z Polską. Książęta tej dzielnicy dążyli do zachowania odrębności w stosunku do Korony, z którą łączyło ją niewiele. Szereg wojen polsko-krzyżackich powoli prowadził do nieuchronnej likwidacji mazowieckiej niezależności⁹⁴. Mimo to, Mazowsze nadal prowadziło samodzielną politykę wewnętrzną i zewnętrzną, nieraz odmienną od tej, którą prowadzili władcy polscy⁹⁵. Do tego dochodziła antypolska polityka Maksymiliana I, która obejmowała swym zasięgiem również Mazowsze, gdzie były podsypane antypolskie i separatystyczne tendencje, zwłaszcza za rządów Konrada III⁹⁶. Jan Olbracht, chcąc walczyć z tymi przeciwnościami, musiał umieścić na biskupstwie płockim osobę mu lojalną, do której miał pełne zaufanie. Musiał mieć pewność, że ze swego urzędu biskup nie będzie szkodził państwu⁹⁷. J. Lubrański uchodził za przeciwnika samodzielnosci Mazowsza⁹⁸. Biskup miał więc realizować królewską politykę osłabiania i izolowania księcia Konrada na Mazowszu, oraz pozyskiwania mieszkańców już inkorporowanych do Korony ziem mazowieckich. Wszystkie poczynania króla na Mazowszu, a mianowicie konfiskaty dóbr, narzucenie jeszcze w sposób ukryty J. Lubrańskiego na biskupa płockiego, zmiana zasad zarządzania królewszczyznami płockimi i liczne dowody łaski królewskiej w postaci

⁹² A. J. Nowowiejski, *dz. cyt.*, s. 53; E. Wiśniowski, *Diecezja płocka u progów czasów nowożytnych*, „Studia Płockie”, t. 3, 1975 s. 120.

⁹³ W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 126.

⁹⁴ S. Russocki, *Region mazowiecki w Polsce średniowiecznej. Dotychczasowe ustalenia, nowe perspektywy i postulaty badawcze*, „Przegląd Historyczny” t. 54: 1963 z. 3 s. 411–412.

⁹⁵ A. Vetulani, *dz. cyt.*, s. 429; E. Maleczyńska, *dz. cyt.*, s. 52.

⁹⁶ S. Russocki, *Spory o średniowieczne Mazowsze*, „Rocznik Mazowiecki” t. 4: 1972 s. 253.

⁹⁷ W. Abraham, *Prawne podstawy królewskiego mianowania biskupów w dawnej Polsce*, w: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 1, Kraków 1938 s. 11, były to ogólne zasady jakimi kierował się król przy nominacji na biskupstwa.

⁹⁸ F. Papée, *Jan*, s. 98.

nadań dla Konrada III i mieszkańców Mazowsza były podporządkowane głównemu celowi: unifikacji ziem mazowieckich z władztwem Jagiellonów. Polityka króla idąca ku scaleniu Mazowsza z Koroną wydała spodziewane owoce. Panowanie Jana Olbrachta to okres największej przewagi Korony nad Mazowszem⁹⁹. Jaka była w tym zasługa J. Lubrańskiego jako biskupa płockiego? Chyba niewielka. Miał za mało czasu, by się temu zagadnieniu poświęcić. Ledwie został zatwierdzony przez papieża na swym pierwszym biskupstwie, już z polecenia królewskiego obrany został biskupem poznańskim. Taka szybka zmiana nie mogła sprzyjać zaangażowaniu się J. Lubrańskiego w działalność polityczną na Mazowszu. Fakt, iż nowy biskup nie rezydował w swojej diecezji również nie sprzyjał rozwijaniu politycznej działalności zgodnie z wolą króla. Niewątpliwie godność biskupa płockiego była dla J. Lubrańskiego kilkumiesięcznym epizodem, ale z drugiej strony była też początkiem wspaniałej kariery.

ZBIGNIEW ZYGLEWSKI

Jan Lubrański, Bischof von Plozk 1497–1498

(Zusammenfassung)

Im Jahre 1497, zwei Jahre nach der Angliederung des Fürstentums Plozk an Polen, starb der Bischof von Plozk Piotr Chotkowski. Als seinen Nachfolger wollte König Jan Olbracht den Vizekanzler Grzegorz von Lubraniec sehen; dieser jedoch – wegen seines hohen Alters – empfahl auf dieses Amt seinen Neffen Jan Lubrański, den königlichen Sekretär. Am 6. November 1497 wurde zum Bischof von Plozk – infolge der Stimmenübergabe durch den vom Kapitel gewählten Mikołaj Bartnicki – der Erzbischof von Gnesen Friedrich der Jagellone gewählt. Dieser seinerseits schlug den Jan Lubrański vor. Die Wahl scheint früher mit einem Teil der Domherren und mit Mikołaj Bartnicki vereinbart gewesen zu sein. An dem Wahltag hielt sich Jan Lubrański in Danzig als königlicher Gesandter auf. Später weilte er ständig am Königshof. Am 21. April 1498 wurde er durch die Protektion des Königs Bischof von Posen, gebrauchte jedoch bis zum Ende jenes Jahres den Titel Bischof von Plozk und übte dieses Amt aus. Als Bischof von Plozk trug er zur Stiftung des Observantenklosters in Skepe bei. Die Wahl Jan Lubrański

⁹⁹ E. Maleczyńska, *dz. cyt.*, s. 61; F. Papée, *Jan*, s. 100–101. W trakcie druku artykułu ukazały się *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, pod. red. A. Gieysztor i H. Samsonowicza, Warszawa 1994.

zum Bischof von Plozk war in vieler Hinsicht von ausschlaggebender Bedeutung für jenes Bistum, und vor allem leitete sie den Prozeß der Vereinigung des Landes und des Bistums Plozk mit Königreich Polen ein.

Übersetzt von Juliusz Zychowicz

IDEALY WYCHOWAWCZE I DIDAKTYCZNE W SZKOLNICTWIE PIJARSKIM A „OŚWIECENIE CHRZEŚCJAŃSKIE” PROBA SYNTETYZU

Problematyka reformy szkolnictwa pijarskiego jest współcześnie podejmowana w zasadzie w perspektywie jej związków z Komisją Edukacji Narodowej. Z okazji 200-letnia utworzenia KEN pojawiło się szereg publikacji, poszukujących zwłaszcza śladów obecności elementów nowożytnej nauki w przyrodznawstwie, w mniejszym stopniu w humanistyce, np. w historii oraz w etyce i naukach społecznych¹. Dokonania te nie stawiają jednak wprost zagadnienia rozumienia ideału wychowawczo-dydaktycznego, a tylko w ograniczonym

¹ Już po napisaniu artykułu ukazała się ciekawa summa historiograficzna dokonań polskich piarów w zakresie nauki i kultury XVII–XIX w., która (w sposób systematyczny) przybliżyła możliwość napisania historii szkolnictwa pijarskiego w Polsce. Przeczytać i pogłębić dotychczasowe badania, a w pewnej mierze wzbogacić je o analizy nowych zagadnień (np. artykuł ks. A. Pielki dotyczący nauczania keryków pijarskich w tzw. „prociemniu”), ale stawia jednak wprost ułaskawienie i całościowo zarysowanego ideału wychowawczo-dydaktycznego w dobie reform oświeceniowych, nie podejmuje się sformułowania ich kwalifikacji w kategoriach historii idei, mimo iż okres ten został potraktowany nieproporcjonalnie szeroko i wszechstronnie. Prezentowany tu artykuł niechże stał się i. 15 „Naszej Przyszłości” (dalej cyt. NP) z roku 1962 stanowić skromną, choć w formie pewnej całości, uzupełnienie sygnalizowane; pracy wydanej pod red. I. Stasiłowicz–Jasiukowej: *Władcy piarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.*, Warszawa–Kraków 1993, która zawiera także obszerny wykaz prac dotyczących polskich piarów (s. 583–625).

² I. Stasiłowicz, *Podręcznik do nauki w Polsce okresu Oświecenia na tle europejskim*, Wrocław 1962; B. Biedkowska, T. Biedkowska, *Kierunki rozwoju nowożytnej myśli naukowej w szkołach polskich (1600–1773)*, cz. 1 *Przyrodznictwo*, Warszawa 1973, cz. 2 *Humanistyka*, Warszawa 1976. Później ukazały się dwa tomy pod red. I. Stasiłowicz–Jasiukowej: *Nowożytna myśli naukowa w szkołach Komisji Edukacji Narodowej* (Wrocław 1973), i *Nowożytna myśli naukowa w szkołach i księgarniach polskiego Oświecenia* (Wrocław 1976).